

slave cu care Românii au venit în contact încă din timpurile cele mai vechi. Pentru aceasta ne dau mărturie pe de o parte cuvinte ca *batut, ġega, karam, k̄zrlig, mačuka, mandzara, muskur* etc. etc., care se găsesc numai în limba bulgară, pe de altă parte *fičor, kačula, guna, kanura, kapuș, k'eptarče, kostura, kurastra, murg, samar, sugare, skrum, urda* etc. etc., care se găsesc atât în bulgară cât și în celelalte limbi balcanice ca alb., sârbă, neogreacă, precum și în limbile slave de nord, slov., ruteană, rusă și polonă, în parte și în ungurește.

Th. Capidan.

Pagini de literatură veche.

(O colecție de cărți populare într'un manuscris din jumătatea a doua a sec. XVIII).

Părintele Ilarie Boțiu mi-a dăruit un codice fără început și fără sfârșit, scris de mai multe mâni, probabil în un timp mai îndelungat, cu deosebite feluri de cerneală, dar toate spălăcite, pe nu mai puțin de 318 foi¹. Precizarea acestui interval din jurul anului 1750, ne-o ajută unul din textele cuprinse în el.

E cunoscut că, afară de „Divanul sau gâlčava înțeleptului cu lumia ġiudețul sufletului cu trupul“ al lui D. Cantemir, tipărit în Iași 1698², pe care acesta l-a compus, după cât se pare, în colaborare cu „plugariul“ Cacavela care a îngrijit holda minții elevului său, — aceeași temă, adecă judecata între suflet și trup, sau între înțelept și lume se mai întâlnește în vechia noastră literatură de manuscrise, cum a arătat M. Gaster³, în două redacții. Ele nu se aseamănă de loc în privința felului de a trata tema. Una se găsește în „Oxisteri“, adecă în traducerea capitolului „dialogue entre le corps et l'âme“ din *Pensées sur divers sujets avec des réflexions morales* ale lui Oxenstiern (Oxistern, Oxinstern, Oxenstierna) făcută,

¹ Subsemnatul l-a dăruit „Muzeului limbei române“ din Cluj.

² Retipărit de B. P. Hasdeu în *Arhiva istorică a României*, București, 1865, t. 2, pp. 81—171; de G. Sion în *Operele principelui Demetrie Cantemir*, tipărit de Societatea Academică Română, t. V, București, 1878, pp. 32—241 + XII (scara).

³ *Chrestomatie română*, vol. I, p. XLVIII—L; cf. și *Gesch. d. rum. Litt.* în *Grundriss* -ul lui Gröber, II, 3^a, p. 283.

cum a arătat Lambrior¹, în a doua jumătate a veacului: XVIII-lea. Lambrior cunoaște 4 manuscrise în care s'a păstrat această traducere, dar numai în unul din ele, acel al bibliotecii din Iași, se află capitolul care ne interesează. Afară de aceste 4 manuscrise Gaster cunoaște încă două: manuscrisul Eminescu copiat la 1779 (V + 222 pp.) și altul din sec. XVIII în proprietatea sa (274 pp.). El și reproduce o parte din acest capitol în *Chrest.*, vol. II, p. 46—49, după ce în introducere (p. L) observă „Această bucată mai este importantă din cauza că a fost tipărită de Anton Pann supt titlul de „Divanul lumii“ ca o lucrare proprie a sa. În sfârșit și în proprietatea Academiei Române se găsesc câteva manuscrise care cuprind traducerea lui Oxenstiern Astfel e d. p. manuscrisul No. 265, care cuprinde cartea I (275 foi), și manuscrisul No. 96, care cuprinde cartea II (1 + 144 pp.) din „Oxisternul“ ce „s'au scris de Gheorghie Vărnăv... 1780 Mart. 1“². Capitolul 67 (f. 70 ș u.) a cărții e tocmai „Vorba trupului cu sufletul“. Manuscrisul No. 147 cu titlul „Carte norodului Leșăsc și Ocsinsterū“ e mai nou, din 1843, și nu e complet³.

A doua redacție e mai scurtă și decât cea din Oxenstiern. Stilul în care e scrisă e tot popular și limpede, ca și al traducerii lui Oxenstiern, limba destul de corectă. Nașterea acestei redacții, al cărei autor nu-l știm, se explică prin faptul că ideile filosofice din Divan și din Oxenstiern privitoare la deșertăciunea vieții pământești erau foarte atrăgătoare, dar forma de tratare eră prea dogmatică, deci prea greoaie și, în cazul întâiu, și prea lungă. S'a impus deci curând nevoia unei redacții prescurtate în genul cărților populare moștenite încă de prin veacul XVI. „Întrebarea înțeleptului cu lumea“ în această formă mai pe scurt, care nu putem preciza anume după care din cele două texte menționate mai sus s'a prescurtat, deși forma dialogică vorbește pentru Cantemir, se găsește, cum arată Gaster, în „Ms. bibl. centr., mixt, nepaginat, copie din 1810“⁴. Totuși Gaster datează textul — probabil gân-

¹ *Conv. lit.* VII, p. 325, ș. u.

² V. *Catalogul manuscriselor românești* (din Biblioteca Academiei Române), vol. I, pp. 219—221 și 586 - 589.

³ *Ibid.*, vol. I, pp. 335—337.

⁴ *Chrest. rom.*, vol. II, p. 93.— Probabil tot această redacție prescurtată se găsește și în copia de la 1789, a lui „Gheorghii Popovici Cucuianu, lăcuiitoru în Păușe“ (Sălaj) amintită de D-l Iorga, *Faze sufletești și reprezentative la Români cu specială privire la legăturile „Alexandriei“ cu Mihaiu Viteazul*. București. 1915. p. 55. nota 2. Avem același titlu: „In-

dindu-se la original — din 1773 pentru că în el se întâlnesc cuvintele „sânt 7281 de când mă port într'acesta chip“, ceea ce face tocmai 1773 ani de la Hristos. Această presupunere însă nu s'a dovedit întemeiată. Dacă nu e vorba de anul copierii (1810), avem de a face numai cu data în care s'a făcut copia de pe care s'a copiat textul de care se ocupă Gaster. Codicele nostru, care dă pe ff. 249 v⁰—265 r⁰ același text, cu foarte mici modificări, păstrează o dată cu 19 ani mai veche. Dar și acest text nu e decât o copie de pe un original și mai vechiu. Firește, această vechime nu poate trece dincolo de 1700. Reproducem începutul textului nostru, interesant nu numai pentru data pe care o cuprinde, ci și pentru că titlul lui nu e tocmai identic cu cel dat de Gaster :

„O istorie a omului înțeleptu și a lumi[i]. cum ū s-au muștratu înțeleptul ū cu lume amândoi. — Cine ești dumnea-ta de ești așa mândră și frumoasă și înpodobită. spune-mi de cine ești făcută și de când ū ești făcută; răspunsū: eu sânt ū lume și fapta și prăznuire (*sic* = „plăzmuire“) a vecinicului împărațū. și sint ū grădină plină de pomi roditori. și visteriū plinū de totū felulū de bunătate de ani încă sântū: 7262¹: de când ū mă por'tū întrū a me stăpănire . . .“

Anul se repetă și mai încolo, pe f. 259 r⁰: „lume zisă: Sărace oame dară eu sânt 7262 de ani de când ū sânt ū ziditū de d[uj]mnezău“.

Cea mai mare parte a textelor acestui codice, mai bine de 200 foi, au trebuit să se copieze așadar înainte de anul 1754.

Dintre însemnările scrise ulterior pe paginile rămase goale ale manuscrisului relevăm următoarele, care ne păstrează date ori nume care ne pot lămurii întrū câțva în privința ținutului și timpului în care s'a scris cartea.

F. 7 v⁰: „Scris-am ū eu Ion ū din Surduc ū [1]783 mai 5 zile 1783“. Pagina rănăsese albă. Surducul este după toată probabilitatea cel din Bihor. Aceasta o dovedește faptul că mai găsim pomenită încă o comună din acest ținut. Anume pe f. 3 v⁰ r. 10—12 se se poate citi, scris cu scrisoarea celor patru texte din urmă ale manuscrisului (ff. 278 r⁰—318 v⁰17): „Acestă carte este a me Popovici Miha ū irodeaconu din ū Kuzap ū“. Tot o

¹ De la Hristos 1754.

proveniență din direcția Bihorului arată și satul Bologa pomenit în versurile de pe f. 181 r° scrise cu scrisoarea cea mai veche din manuscris: „Iară lelița im greisă — vai bădițe frățioare — du-te dega (*sic* = „de'ngă“) mine în pace — că n-am astădată ce-ț face — că la noi în Bologa — simțu mulți ca du-mieta — de i măn'că seceta“. Bologa se găsește în plasa Hue-din, cea mai apropiată de Bihor, a județului Cojocna.

Pe f. 4 r° găsim scris cu litere latine pe o pagină rămasă goală: „Hic Liber est meus testis est Deus quis illum quaerit nomen hic exit Michael natus Popovits vocatus Anno 1810 Die 23 Martis“.

Pe f. 274 v° 1—2: „haitomū tilitomū iprocī aminū 1783“.

Pe f. 275 r° 7 ș. u.: „Scris-amu eu Popovici Mihaiu deŃaconu den Cuzapū“ (cu o scrisoare mai nouă), apoi de altă mână: „ahasta carte est[ă] estă (*sic*) a lui irudiŃaconū Mihaiu Flore“.

Pe f. 276 v° jos: „Pomenește d[oa]mne sufletul adormitului robu lui d[u]mnezeu preotū Zaharie“.

De la f. 278 încolo textele par a fi scrise de ierodiaconul Mihaiu Popoviciu, deci probabil după 1783.

II. Importanța textelor.

Manuscrisul este de o rară bogăție în privința textelor populare, păstrându-ne uneori copii de pe cărți populare foarte vechi. Din pricina greutăților de editură nu ne putem ocupa amănunțit de toate textele pentru a ne dovedi această afirmație. Ne mărginim la două mai scurte.

Mai întâiu ne vom opri la „*Învățătură pentru tutun adecă tăbac, dinū carte de la otičnicū*“¹ (ff. 8 r° 1—13v^o2). O variantă a acesteia a descoperit Al. Hasdeu în biblioteca poetului basarabean Costache Stamate pe câteva foi legate la un loc cu *Acatistul* tipărit de Samuil Klein în Sibiu la 1801, copiată la începutul secolului XIX după un manuscris mai vechiu. Ea a fost publicată de B. P. Hasdeu în transcriere cu litere latine în *Cuv. d. bătr.*, vol. II, p. XXIV—XXV. Această variantă are titlul mult mai amplificat: „*Istorii pentru tiutūn. Ascultați iubiții mei blagosloviți, Ń învățătură foarte de folos pentru creștini, însă mai ales pentru care vor fi căzut întru această greșală ră ș' în-*

¹ Viața părinților bisericeii.

șălăciune diifavolăscă, însă di vor fi băut tîutîun. Acîastă carte este scoasă di pre limba letinăscă prin limba moldovenăscă cu nevoița marelui dascal al Ierusalimului kir Silivestru, care au ales din multe cărți a sfinții părinți din Ierusalim, zăcând . . . “ Ar fi scoasă deci tot din „otecînic“. Comentând acest titlu Hasdeu, *o. c.*, p. XXV—XXVI, face următoarele spirituale observații:

„Textul nostru, scris cum se vorbește în Basarabia, zice că s'a tradus din lătinește în moldovenește „cu nevoița marelui dascal al Ierusalimului kir Silivestru.“

Prin urmare, acel „kir- Silivestru“ eră Român, sau cel puțin știea românește.

Ne indoim prea mult să fi existat vre-o dată la Ierusalim, sau pe aiuri în Asia, un asemenea „mare dascăl“.

Și apoi, chiar să fi existat, tot încă el nu putea să traducă pe cele câteva pagine din „limba latinească“, și'n același timp să le compileze „din multe cărți a sfinții părinți din Ierusalim“.

În fine, în Palestina fiind aproape necunoscuți Țiganii, este cu desăvârșire neprobabil, ca un drac de acolo să fi spus că tutunul „întăiu vor trage păgăanii și apoi Țiganii“, ceea ce, din contra, se potrivește foarte bine în gura unui drac din România.

Părintele meu își deduse osteneala de a urmări, dacă nu cumva Rușii vor fi având, vr'o istorioară analogă asupra tutunului, și a constatat, în adevăr, că posedă și ei în această privință o carte poporană, publicată de cătră contele Kușelev-Bezborodko, dar care diferă cu totul de cea română.

În Rusia meridională se povestește, că tutunul a crescut din cadavrul Herodiadei, fiindcă tăiasse capul lui Ion Botezătorul.

La Serbi, tutunul s'a născut din intestinele ereticului Ariu.

Se știe că la Spanioli, din contra, tutunul e considerat ca o „iarbă sfântă“¹.

În scurt, *Istoria pentru tîutîun*, așa după cum o vedem mai sus, este o invențiune curat românească a vreunui călugăr nefumător, carele s'a crezut dator, pentru a reuși mai bine în cruciata sa contra tutungiiilor, de a inventa totodată pe „un mare dascăl“ al Ierusalimului kir—Silivestru“.

¹ Am omis toate titlurile de cărți la care se referă Hasdeu

Este sigur, în orice caz, că mai mulți buni creștini au renunțat la pipă din cauza acestei cărtecele, decât din îndemnul celor mai savante tractaturi igienice“!

Totuși nu trebuie să ne scape din vedere că în capitolul 116 al „Oxistern“-ului păstrat în manuscrisul No 265 (f. 106 v⁰—108 v⁰) al Academiei Române¹ e vorba tot „Pentru tabac“.

În fond textul variantei noastre și a celei a lui Hasdeu este același. Varianta noastră însă e mai veche, nu atât ca dată, cât mai ales ca limbă. Formelor vechi *șezum, văzum, zisem* (în loc de *ziserăm*), *ziș, mă dușu* ale ei le corespund în aceea a lui Hasdeu *șăzând, văzurăm, am zăs, mă luaū* ș. a. m. d. Copistul celei dintâiu a schimbat mai puțin limba unui vechiu text pe care-l avea dinaintea sa decât al celei de a doua variante.

Al doilea text de care ne vom ocupa aici e rugăciunea de alungarea „dracilor din ape“ (slav. *вѣрѣки водных*) copiată pe ff. 16 r⁰ 1—20 v⁰ 5. Această rugăciune, care se începe cu cuvintele „Adeverită este și destoinică și dreptă frâmslațe d[o]m'nului nostru I[su]s H[risto]s“, ne-a păstrat în întregime unul din cele mai vechi texte românești de acest fel. Un scurt fragment scris, cum crede Hasdeu, de însuși popa Grigore din Măhaciu înainte de 1583, fiind „cea mai veche din scrierile cunoscute“ ale acestuia, se găsește pe p. 152 a Codicelui Sturdzan, urmând după originalul slavon din care s'a tradus (pp. 149—151)². Manuscrisul nostru are deci meritul de a întregi complet o însemnată lacună a Codicelui Sturdzan și e interesant de observat că, deși schimbată puțin și amplificată (cf. *glasu CS*] *grău*; *a strică nemică în creștiri CS*] *a bate grăul creștinilorū, holdele, viile*; *lui I[su]s H[risto]s și cântare netăcută CS*] *Domnului nostru I[su]s H[risto]s ceia cântă cănutare netăcută; să fie de folosu și de ispovedanie CS*] *să fie luată în sus* — probabil după analogia ung. *felvenni* germ. *aufnehmen* — această rugăciune preste toate bl[ag]oșlovește-ne D[oa]mne și pre noi) varianta noastră păstrează uneori forme mai vechi decât aceea a popii Grigore (cf. *ce-u făcutu CS*] *ce fece*; și poate încă: *oprescu-te CS*] *cuntenescu-te*). Astfel se pune chestiunea dacă nu cumva popa Grigore din Măhaciu n'a făcut altceva decât ceea ce făcea de

¹ Cat. I, p. 588.

² Cuv. d. bătr., vol. II, p. 175—6.

obicei: a copiat textul românesc (alături de cel slav, după moda timpului) al acestei rugăciuni traduse românește de altcineva¹. Fragmentul rămas din varianta lui e prea scurt pentru ca să putem spune ultimul cuvânt în această privință.

Dintre celelalte texte care se întâlnesc în manuscrisul nostru, o seamă au fost studiate, firește utilizându-se alte manuscrise, unele mai vechi, de Hasdeu în vol. II al *Cuv. d. bătr.*, București, 1879, iar cele mai multe de Gaster în *Literatura populară română*, București, 1883. Publicarea acestora, așa cum sânt, n'are rost, fiind vorba de un manuscris relativ târziu. Ele se pot utiliza însă cu folos la o eventuală reeditare critică a celor dintâiu. De aceea atragem asupra lor atenția cărturarilor pe care i-ar preocupa această idee, înșirându-le în capitolul care urmează. E știut că de la apariția lucrării citate a lui Hasdeu și a lui Gaster s'au mai găsit numeroase manuscrise în care se cuprind texte de care se găesc și în manuscrisul nostru, cum se poate constata chiar și numai din o repede răsfoire a *Catalogului manuscriptelor românești* (din biblioteca Academiei Române). Astfel o reluare a studiului sistematic a vechilor cărți populare se impune.

Chiar și din înșirarea pe care vom face-o se poate constata felul ciudat de a lucra al unora dintre scriitorii noștri populari pentru care noțiunea plagiatului nu există. De pildă redacția de pe la 1750 a „Învățăturii lui Archeriia boeră“ (ff. 99 v⁰ 5—130 v⁰ 15), aceea mai nouă ceva a „Verșului lui Adam“ (ff. 272 r⁰ 6—274 v⁰ 20) ș. a. ne servesc ca dovezi sigure că Anton Pann și alții ca el nu făceau uneori decât să dea sub numele lor cărți populare mai vechi².

La sfârșit reproducem în întregime „Rugăciunea de alungarea dracilor din ape“ și poezia „Grăi un tinerel voinic...“, pe cea dintâiu pentru motivele arătate mai sus, pe cea din urmă pentru că e interesantă atât ca vers, cât și ca limbă și ne păstrează, cum am amintit, totodată și o indicație cu privire la locul unde s'a scris manuscrisul.

¹ Extras din această rugăciune pare a fi descântecul românesc de alungarea dracului de pe ff. 171 r⁰ 12—173 r⁰ 8.

² Cf. și Gaster *o. c.*, p. 105 ș. u., apoi p. 275 ș. u., unde se citează și alte variante mai vechi decât ale lui Anton Pann.

III. Textele pe care le cuprinde manuscrisul.

1. Fragment din o scenetă comico-satirică în versuri (ff. 1 r° 1—3 v° 9). Persoanele: voinicul, fata și vlădica, care servește de judecător în procesul fetei înșelate împotriva voinicului care nu-i mai are grija: „Că cu minčuni m'au luat' — Și un galbăn mi-au ăuruit' — Până ce m'au amăgită — Și tot' au zis că m'a țuă — Și binișorū că m'a înbracă — Și nici a vrut să mă ia — Nici galbănulū să mi-l de — Și nu iau aăuns atăta — Ce au îndrăgit și pe alta — Și mie mi-au dat' pe ușe afară — De sănăt' de mare ocară“. Vlădica rămâne neînduplecat și dă dreptate voinicului „de vreme ce“ fata „n'a țipat“. Versurile au o factură bine prinsă, dar nu se pot reproduce în întregime, fiind uneori triviale, deși cu spirit.

2. „Învățătură pentru tutun adecă tăbac, dinū carte de la otičničī“ (ff. 8 r° 1—13 v° 2).

3. „Vlassi (*sic*) la I[su s H[risto]s“ (ff. 13 v° 3—15 r° 11). E o satiră la adresa celor ce slujiau în limba slavonă, alcătuită din așezarea unul lângă altul, fără nici o legătură, a deosebitor termeni slavoni bisericești.

4. „Cuvântulū carele au grăit h[risto]s de pre cruce“ (ff. 15 v° 1—24).

5. „Adeverită este și destoinică și dreptă frămsiațe d[Ńo]m'nu-lui nostru i[su]s h[risto]s“ (ff. 16 r° 1—20 v° 5).

6. „Istoriie la morți“ (ff. 20 v° 7— ff. 21 r° 12). Fragment scris ulterior pe două pagini rămase la început albe cu scri-soarea spălăcită și slabă a celor patru texte din urmă.

7. „Poviaște la vreme de apoi. — Învățătură lumii cum va fi la dzilele de apoi“ (ff. 22 r° 1—27 v° 4).

8. „Poveste lui Avram“ (ff. 27 v° 5—33 v° 4).

9. „Poveste sf[ă]ntu[lu]i Ioanū b[o]goslov la vree (*sic*, = „vreme“ s. „vremile“) de apoi cum cumū (*sic*) au grăit cu d[Ńu]mnedzău și Iau spus totū lucrul precum va fi“ (ff. 33 v° 5—56 r° 4).

10. „Cuvântū pentru eșire sufletului din trup și pentru înfricoșata a doao venire a lui h[risto]s și pentru munūcile de veci, a celu d[Ń]ntru sf[i]nți p[ă]rintelui nostru Kirilū arūhiiep[i]scopolū Alecsendrii (*sic*) foarte de folos sufletului carele aduce la pocăință cu mare umilință. scoas[ă] (*sic*) întâe din elenie pre

limba slovenească. și iară și pre limba ăa proastă rusaș'că și acum pre limbă rumănăsucă* (ff. 56 r° 6—85 r° 15).

11. „Învățătură despre visul lui Sihaiçü¹ împăratu“ (ff. 86 r° 1—99 v° 4)².

12. „Învățătură a lui Archeriia boerü. — Erä Arücherie boerü mare la Sinagrit împărat din țara Anadolului și feçori din trupul său nu avu ce luo pre nepotulü său pre Anadanü și și-l făcü feçorü de suflet'...“ (ff. 99 v° 5—130 v° 15)³.

13. „Poveste lui Adam din ceput' cum fu prilăstit și cumü au muritü (ff. 131 v° 16—140 r° 14).

14. „Învățătură de[s]pre bogăție aceștii lumi“ (ff. 140 r° 5—145 r° 3).

15. „Poveste lui ar'hagghel [Mihail]“ (ff. 145 r° 4—146 r° 3).

16. „Poveste moruților: Învățătură cum es sufletele direpü-ților și a păcătoșilorü, și trecü prin vămile ce săntü cătră ceriu“ (ff. 146 r° 4—155 v° 8).

17. „Descănütec de çumă“ (ff. 156 r° 1—160 v° 3).

18. „Șede Adam înainte raifului de se tânguește și așe grăește“ (ff. 160 v° 5—164 r° 3). Tânguirea lui Adam în proză. Relevăm anahronismul: „Adam așe să mângăe. decă-i fägădui ta-täl d[u]mn[e]zäu, că-l va tocni în locul cel de hodinelă, unde este Avram patriiarhulü, și Isacü și İacövü...“

19. „Veste și poveste“ a sfântului „Ioanü ivanghilestü“ (sic) despre „orașul sfânt“ (ff. 164 r° 4—167 r° 9).

20. „Ocinașile țigănește“ (ff. 167 r° 10—167 v° 13).

21. „Descănütece de friguri“ (ff. 167 v° 14—170 r° 9). Text slavo-român. Interesantă e mențiunea: „Să le scrii pă nemănücate“ (f. 169 r° 12 - 13).

22. „Cântecul lui Constantinü împărat' creștin“ (ff. 170 r° 10—171 r° 11).

¹ Îndreptat prin ștergerea lui H și înlocuirea lui cu H mutat mai spre dreapta în *Sihaçnü*.

² Textul îl aveă și Cipariu într'un manuscris de pe la capătul secolului XVII (ff. 31—36). (l amintește cu titlul de „cele 12 vise ale lui Mamerü“ în *Principii de limbă și scriptură*, p. 114, Ss, c. Cipariu însă nu l-a publicat. O parte din text (8 visuri) se găsește și în un manuscris din jum. I a sec. XVII, al liceului grănițeresc G. Coșbuc din Năsăud, unde însă numele împăratului e „Șaicü“ („Șahaișa“). Lacuna din acesta se poate așadar întregi din manuscrisul nostru, care păstrează textul vechiu fără prea multe schimbări. Ne vom ocupa de el amănunțit când vom vorbi despre cellalt manuscris în care se găsește.

³ Relevăm faptul că în o seamă de variante „țara Anadolului“ a ajuns „țara Dorului“.

23. Descântec românesc de alungarea dracului (ff. 170 r° 12—173 r° 8). În frunte: „numărul (= „numele“) lui h[risto]s foarte de trebă creștinilor“. Acest descântec pare a fi un extras al celui de la No. 5.

24. „Cazanie la 12 vineri“ (ff. 173 r° 9—180 r° 14)¹.

25. „Grăi un tinerel voinic cu d'o fire andilăscă cătră ce dalbă mnevastă . . .“ Versuri glumețe despre modul cum se naște iubirea la țărani.

26. „Versurile: „Spune lăle cu dreptul — nu mi-ți pierde sufletul — de cându bade tēu lăsatu — căți voinici ai sărutatū“.

27. Inceputuri de rugăciuni și note fără importanță românește și una ungurește (ff. 182 v° 13—184 v° 10; f. 185 albă).

28. „Erūtăciune“ (ff. 186 r° 1—190 v° 7). Probabil compoziție originală care are la bază cunoscuta parte din Molitvenic „Vedeți-mă fără glas și fără suflet zăcând“.

29. „Ascultați crești[ni] bl[a]gosloviți . . .“ (ff. 190 v° 9—193 v° 10). Și acest text e tot o iertăciune.

30. „Cântecul despre sfărūșitulū crailorū și a înpărățilorū. — Măndrulū Solomonū craiu elū așe grăește . . .“ (ff. 194 r° 1—197 r° 13).

31. „Cânteculū la staoli[i] florilorū“ (ff. 197 r° 13—200 v° 16).

32. „Cântecū de jele Mariei în Vinere de Paști“ (ff. 201 r° 1—204 r° 5).

33. „Cazanie la 4 zile ale lui Dechemvrie. Mucenie sf[i]n-tei și slăvitei și întru totū lăudatū m[u]c[e]nițe Barbure“ (ff. 204 r° 6—223 v° 6).

34. „Cazanie la 14 zile ale lui Octomvrie, pentru viața și mucenie precuviosăi maicei noastre Paraschiavii“ (ff. 223 v° 6—244 r° 9).

35. „Pentru ruga și sănătate la arhieriei la preuți să o zici ačasta . . .“ (ff. 244 v° 1—246 v° 5).

36. „Podobiia“ (ff. 246 v° 6—247 r° 14). Text slavon.

37. „Acuma fraților dămū harū și laudā m[i]l[o]stivului d[umne]zeu și maicii sf[i]nte preciste, că neu spodobitū m[i]-l[o]stivulū d[u]mnezāu de am putut petrece sf[â]ntul post cu pace și cu sănătate . . .“ (ff. 247 v° 1—249 r° 17).

¹ De acest text ne vom ocupa amănunțit cu alt prilej când vom studia și alte variante ale lui.

38. „O istorie a omului înțelept și a lumii[i] cum s-au muștrătu înțeleptul cu lume amândoi“ (ff. 249 v° 1—265 r° 5)¹.

39. Deosebite stihuri bisericești scrise de deosebite mâni (ff. 265 v° 1—268 v° 3).

40. „Acăstă sântu 72 de nume a lui Hristos“ (ff. 268 v° 4—270 r° 3).

41. „Așijderă și a Precistei 72 de nume“ (ff. 270 r° 4—271 v° 6).

42. „Carte lui Moisi proroc“ (ff. 271 vo 7—272 r° 5).

43. „Verșul a lui Adam“ (ff. 272 r° 6—274 v° 20). Scrisoare mai nouă chiar și decât a textelor care urmează de la f. 278 încolo.

44. Câteva versuri greu descifrabile scrise ulterior (f. 274 r. 3 ș. u., după care urmează mângălitori și o seamă de note, din care, pe cele ce merită atențiune, le-am relevat în introducerea. Intre note unele sânt scrise ungurește de Mihael Popovits).

45. „Cuvântu pentru sfânta liturghie în ce chipu o premește d[u]mn[e]zău“ (ff. 278 r° 1—283 v° 16). — Din nou același text de aceeași mână, probabil a ierodiaconului Mihaiu Popovici (ff. 284 r° 1—292 v° 3). Scrisoare mai târzie și slabă.

46. „Invățatură despre potopulū apii cândū d[u]mn[e]ză[u] au potopitū toată lumia cu apă în zilele lui Noe“ (ff. 292 v° 4—293 v° 15). Scrisoarea textului de la No 45.

47. „Cazanie la oameni morți“ (ff. 294 r° 1—295 v° 2).

48. „Intrebări și răspunsuri“ (ff. 295 v° 3—318 v° 17). Aceeași scrisoare. Necomplet.

IV. Texte.

[5. Rugăciune de alungarea dracilor din ape.]

16 r° Adeverită este și destoinică și dreptă frâmsiațe D[o]mnu-
lui nostru I[su]s H[risto]s pusă pre Arūhanghelū Mihailū să străju-
iască răurile apelorū ca să n-aibă putere diāvolul pre ele. Domnul
vine cu gūrāmān[t] mare cu Tatāl și cu Fiitū și cu Duhul
16 v° Sf[ā]ntū cum pre diia | volulū să-l interescă. de pre răurile ape-
lorū. ca s[ā] n-aibă putere a bate lucrul botedzaților a ploia²
cu ploaia re. oprescu-te diāvole cu d[u]mn[e]zăulū viu adeverit

¹ Asupra acestui text v. cele spuse în introducere.

² Provincial în loc de „ploaia“.

cuntenescu-te diiavole cu Sf[ă]nta Marie ȝuratului Iosif[ă]. oprescu-
 te diiavole cu to[ți] ingerii ce fece domnul[ă] cun[ă] | tenescu-te 17 r⁰
 diiavole cu patru ungh[ă]uri a cer[ă]ului. oprescu-te diavole cu patru
 evanghilesti ce țin cer[ă]ul[ă] și p[ă]m[ă]ntul. oprescu-te diavole cu
 cetate ce mare a Ier[u]s[ă]limului în care să odihnescu to[ți] di-
 rept[ă]ii cuntenescu-te diiavole cu 12 ap[o]s[ă]to[li] oprescu-te dii[ă]-
 vole cu 16 proroci sf[i]n[ă]ți cun[ă]t[ă]nescu-te di[ă] | vole cu 40 de 17 v⁰
 sf[i]n[ă]ți oprescu-te diiavole cu Ioan Botez[ă]tor[ă]ul D[o]mnului cun-
 tenescu-te diiavole cu 4 patrier[ă]și oprescu-te diiavole cu 318 de
 p[ă]rin[ă]ți sf[i]n[ă]ți ce au fost[ă] în Nichie. să n-aib[ă] putere pre lucrul
 creștinilor a plo[ă] plo[ă] cu foaș². cun | tenescu-te diiavole cu 18 r⁰
 4 r[ă]uri ce es din r[ă]u Fison Ghion Thigr[ă] Efrath[ă] ce încun[ă]gur[ă]
 toat[ă] lume. să n-aibi putere a stric[ă] lucrul[ă] creștinilor[ă] opre-
 scu-te diiavole cu anggh[e]lii (*sic*) și cu arhanggheli (*sic*)
 Domnului nostru I[su]s H[risto]s isp[ă]sitor[ă]ul nostru, cun[ă]t[ă]nescu-
 te di[ă] | vole cu naștere lui H[risto]s oprescute diiavole cu bo- 18 v⁰
 tezul Domnului nostru I[su]s H[risto]s isp[ă]sitor[ă]ul nostru cun-
 tenescu-te diiavole. cu înviere lui Lazar. oprescu-te dii[ă]-
 vole cu Dumineca Florilor[ă] a Domnului nostru I[su]s H[ris- 19 r⁰
 to]s isp[ă]sitor[ă]ului nostru. cuntenescu-te diiavo | ie cu înviere
 Domnului nostru lui I[su]s H[risto]s isp[ă]sitor[ă]ului nostru cunte-
 nescu-te diiavole cu suire Domnului nostru lui I[su]s H[risto]s
 isp[ă]sitor[ă]ul nostru oprescu-t[ă] diiavole cu fr[ă]m[ă]ș[ă]te Domnului
 nostru lui I[su]s H[risto]s ce s[e] inchipu[ă] pentru noi la dzua
 Preobrajenilor[ă] cuntenescu-te diiavole cu pu | tere cin[ă]stitei și 19 v⁰
 de vi[ă]ț[ă] făc[ă] [t]oarei cruci să n-aibi putere a bate gr[ă]ul[ă] crești-
 nilor[ă] și holdele-i oprescu-te diiavole cu 3 sf[i]n[ă]ți cu Sedrah și
 cu Misah și cu Avdenago cuntenescu-te diiavole cu doao lumini
 ce fece d[o]mnul soarele | zilei. și luna no[ă]ș[ă]ii. să n-aibi putere 20 r⁰
 a bate gr[ă]ul creștinilor[ă] holdele viile oprescu-te diiavole și te
 blast[ă]m. cu herovimii și cu serafimii Domnului nostru lui I[su]s
 h[risto]s. ce[ă] ce c[ă]nt[ă] c[ă]nt[ă]re net[ă]cut[ă]. și cu al nostru gr[ă]u.
 să fie luat[ă] sus a[ă]st[ă] rug[ă]c[ă]une preste to | ate bl[ă]goslovește-ne 20 v⁰
 d[ă]oa[m]ne și pre noi. acum și pururea și în veci[ă] vecilor[ă] amin³. —

¹ Cet. „a ploie[ă]” — „a plou[ă]”.

² Foaș = „vifor” < ung. *füvés* „sufflare”.

³ sedrah . . . amin[ă] Cod. *Sturdz.*, p. 152: [Sedrah]om. și Misahom. și Avednag oprescu-te diavole. cu cele doa lumiri, ce-u făcutu domnul. soarele dzileei. și luna no[ă]ș[ă]ii. să n-aibi putere a stric[ă] nemic[ă] în creștiri. oprescu-te diavole s[ă]tanu. cu herovimii. și cu serafimii lui I[su]s. h[risto]s. și c[ă]nt[ă]re net[ă]cut[ă]. și cu al nostru glasu. să ne fie de folosu. și de ispove[ă]danie. și acum și purur[ă]. și în vecie de v[ă]cu amin.

[25. *Grăi un tinerel voinic...*]¹

- 180 r⁰ Grăi un tinerel voinic — cu d'ofire andilăscă² că | tră ce dalbă
 mnevastă: — Totu vrem lele să te întreb — Când Dumiața tei
 180 v⁰ iubită — Cum focul ți-ai pătimită — Că ȳau (cet. „ȳeu“) s[ă]n[t]ă in
 (= „un“) voinică nep[ă]tită — De acesta fel de iubită. — ȳară lele
 greindă au zis: — ȳntr-acesta fel amă pătimită — Pre că[n]d eu că
 m-am iubită, — Zioa cu multă răbdare — Noapte in pată cu
 dezmiardare. — Alta bade spune-ți oi. — Multă ții lele la iubită
 — Și ții cu greu la dorită. — Cătă vreme m-am iubită — Somn
 181 r⁰ de oci (= „ochi“) nu mi s-au lipită — Ce totă | bătem p[ă]reț[i].
 — ȳară dacă țemă (= „te-am“) dob[ă]ndită aronsm (*sic*, = „aro-
 meam?“ adormiam?) căte ceva — Mă zisam (= „visam“) cu Dum-
 neata — Că nu e lele overeică (*sic*, = „ovreică“) nebotezată. —
 Să nu-țu facă pohta îndată. — Au lelița e streină — Să nu te
 culce pe m[ă]nă — Să mi te s[ă]rute in gură? — O ticolosul (*sic*,
 = „tic[ă]losul“) de mine — De mă goneș[ti] de la tine — Cum
 oi s[ă] țrefască (cet. „trăiesc“) pre lume? — ȳară lelița in greisă:
 — Vai b[ă]dițe fr[ă]țioare — Du-te de[n]ga mine in pace Că n-am
 astă dată ce-ț face — Că la noi in Bologa simtă multă ca Du-
 181 v⁰ mieta — De-i m[ă]ncă seceta — Că la mine va nimeri cineva — |
 Pe mine m-a dezmiardă — Tocmai ca și Dumnata. — Bade in
 rumse (= „rupse vorba“) — Lele-m dzisă: — Dacă m-oi călo-
 tori (*sic*, = „c[ă]lători“) — Eu de doru m-oi boln[ă]vi — Că
 unde bade (cet. „badea“) mi te vede — Nopte in pată că
 mi te pcerde (= „pierde“) — Dinț[i] M[ă]riuț[ă] m[ă]rg[ă]ritară —
 Gură p[ă]hară de criștară — In lontru in gurișoră — Totă zehară
 și scorțșore — Cu mirosă de cuișore. — Marie sufletul meu —
 Am auzită că ți-i rău — Și acesta de l-ai avută — Eu cu elă
 nu tem (= „te-am“) știut — La tine c-a ci (= „c[ă]ș fi“) vinită
 182 r⁰ — Di pe rău te-a-și (= „te-aș fi“) izbăvită | — Și in fațe țeși
 s[ti] (= „te-aș fi“) s[ă]rutată — Și di pe rău țeși (= „te-aș fi“) —
 sculată — Au nu știi că simtă p[ă]nă la morte — Se te caută
 și la bine și la rău — Maree (*sic*, = „Marie“) sufletul mneu (=

¹ Pentru fixarea locului unde s'a alcătuit această poezie poate da o indicație, afară de pomenirea în text a satului Bologa, și limba, în care găsim rostiri provinciale ca: *mnevastă* (= „nevastă“), *oci* (= „ochi“), *zisam* (= „visam“), *rumse* (= „rupse“), *pcerde* (= „pierde“), *si* sau *și* (= „fi“), *s[ă]z[ă]* și *s[ă]zi* (= „șezi“), *mnea* „mieu“, ș. a.

² Acest cuvânt probabil trebuie adus în legătură cu verbul *and[ă]li* în (in Trans de nord) 1. „plec, bat câmpii, pierd vremea“; 2. „pornesc“, „încep“ < ung. *indulni* (Dicț. Acad. I. 165).

„mieu“) — Au nu ești Mare voeasă (= „voioasă“) — să mă vezi de sară în casă -- Să săzū (= „șezi“) cu mine la masă? — Ba s[ă]ntū frățică bucurosă — Da măicuța nu te lasă — Iară de-i mai șede la noi — Până s[ă]ntū dragostele noi — Să săzū (= „șezi“) vo trii patru zile — Până ță (= „ți-i“) vine (= „veni“) în fire — Nu să-ț vie frățică în minte — Că așe simtū dragostete — Iuță dacă ești vecina n[ō]astră — Ives | te-te (*sic* = „ivește-te“) pe fer[ē]astră — De vezi fețișorā n[ō]astră. — Lele-i rumse — De-i greisă: — Iacătă-mă c-a[m] vinitū — Pe fer[ē]astă m-amū ivitū — Fețișorā ți-amū văzutū — Iară de ai ceva a face — Vino frățică mai încoace. *Eu măiu!* N. Drăganu.

Conjuncțiile de și dacă.

(Un capitol de sintaxă românească).

1. De.

De conjuncția *de* și de deosebitele ei înțelesuri s'au ocupat atât filologii români, cât și cei streini, fără însă a le explica în mod acceptabil.

Philippide, *Principii de istoria limbii*, I, Iași, 1895, p. 52 o derivă din prepoziția *de* „despre, în ce privește“. „Acest înțeles al lui *de*“, spune el, „s'a întins tot mai mult, până când a devenit mijlocul principal de exprimare al acestui raport nu numai pentru cuvinte, ci și pentru propoziții: de mine (în ce mă privește pe mine), de cutare lucru (în ce privește cutare lucru), de va veni (în ce privește faptul că va veni), de George este om de treabă (în ce privește faptul că George este om de treabă), etc. Și propoziția a primit la o asemenea construcție ori forma propoziției principale, ca în exemplele de mai sus, ori pe aceea a propoziției subordonate subiective cu *că*, „și deca se sfârșiră aceastea“ Vor. VII, 3 (primitiv: și în ce privește faptul că se sfârșiră aceastea) . . .“

T. Raica, *Studii literare*, Ploești 1897, p. 145—162, dă un studiu monografic asupra prepoziției *de* după metoda urmată în *Magnum Etymologicum* al lui Hasdeu. În partea din urmă (p. 156 ș. u.) se ocupă și de „*de* ca pronume“ (relativ, și „ca conjuncție“, socotind că aceste funcții ale lui *de* s'au desvoltat când